

Temmuz – Aralık 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 8, ss. 115 – 130

Günümüz İslâm Hukukçularından Prof. Dr. Hayreddin Karaman'ın Hayâtı, Eserleri Ve Fıkhî Görüşleri

Ârif ÜNAL

Gâzi Üniversitesi Felsefe Bölümü Yüksek Lisans Mezunu (Bilim Uzmanı)

arifunal@gazi.edu.tr

Özet:

Bu çalışmada, ülkemizde yaşayan en önemli İslâm hukukçularından biri kabul edilen Prof. Dr. Hayreddin Karaman, hayatı, eserleri ve fıkhî görüşleri açısından ele almaktadır. Hayreddin Karaman'ın doğumu, eğitimi süreci ve bir İslam hukukçusu olarak geldiği nokta anlatılarak; yayınlanmış eserleri, yönetmiş olduğu yüksek lisans ve doktora tezleri eklenmiştir. Karaman'ın ülkemizde çeşitli tartışmalara yol açan fıkhî görüşleri belirtilerek, icthad ve taklid hususlarındaki temel görüşleri yansıtılmaya çalışılmış ve son olarak da Karaman'ın görüşlerine yöneltmiş eleştiriler ve Karaman'ın bunlara yanıtları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayreddin Karaman, Fıkıh, Fıkıh Usûlü, İctihad

Abstract:

Contemporary Islamic Jurists Professor Hayreddin Karaman Life Works and Can Law Thoughts

In this study present-day in our country, who adopted one of the important Islamic jurists, talk about Professor Doctor Hayreddin Karaman's life, works and the canon law opinions. Karaman's born, educational processes and because of one of islamic law professor his coming point showing. Plus this we gave his drected thesis which some of hige and some of doctorate. Furthermore we try to show his opinions which started many discussion in Turkey. Especially his opinion about ijthad and taklid are caused many discussion. And lastly we gave some discussion about Karaman's opinion.

Key Words: Hayreddin Karaman, Canon Law, Canon Law Procedure, İjthad

Giriş

İslam Hukuku, klasik ismiyle fıkıh İslâmî ilimlerin en önde gelenlerinden biridir*. İslam tarihi incelendiğinde bu ilimle uğraşan pek çok seçkin şahsiyetle karşılaşırız. Ülkemizde de gerek cumhuriyet öncesi Osmanlı Döneminde gerekse cumhuriyet sonrası dönemde İslam Hukuku alanında yetişmiş pek çok bilgin mevcuttur. Çağımızın önde gelen İslam Hukukçularından biri de Prof. Dr. Hayreddin Karaman'dır.

Biz bu çalışmamızda ülkemizde yaşayan önemli İslâm hukukçularından biri kabul edilen Prof. Dr. Hayreddin Karaman'ı, hayâtı, eserleri ve fikhî görüşleri açısından ele alacağız.

1. Hayreddin Karaman Kimdir?

Hayreddin Karaman, Erzurum'lu bir ailenin çocuğu olarak 1934 yılında Çorum'da doğmuştur. Babası demirci ustası Nurettin Karaman I. Dünya Savaşı'nda Erzurum'un Oltu ilçesi Pikkir nahiyesinden Çorum'a göç etmiştir. Annesi Mehpâre Hanım ise 93 Harbi sırasında Çorum'a göç etmiş olan Ahıska Türkleri'nden bir aileye mensuptur.¹

İlkokulu bitirdikten sonra ortaokula yazılan Hayreddin Karaman, ortaokulda bir yıl okuduktan sonra okulu terk ederek bir süre demirci ve terzi çıraklığı yapmış, daha sonra on beş yaşlarında iken anne ve babasından habersiz Ankara'ya giderek Ulus-Anafartalar'da üç ay işportacılıkla meşgul olmuştur. Zevkli, iyi para kazandıran, ileride ünlü bir tüccar olacağı inancına sevk eden bu kısa ticaret tecrübesi, ömrü boyunca maişet kaygısı çekmemesine neden olan önemli dönemeçlerden birini oluşturur. İlmî hayâtı boyunca karşılaştığı maddî imkânsızlıklar ve sıkıntıların aşılmasında, düşünce ve görüşlerini her platformda çekinmeden dile getirmesinde, toplumda kendinden beklenen duruşu sergileme-

* Biz çalışmamıza başladığımızda (2009), Hayreddin Karaman ile ilgili henüz bir tez çalışması bulunmamaktaydı. Ancak çalışmamızın yayınlanma süreci çeşitli sebeplerle ertelendiğinde, çalışmamızı yeniden gözden geçirdik ve bu arada tez çalışmalarını kontrol ettik. Bu cümleden olarak Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak 2010 yılında Prof. Dr. Faruk Beşer danışmanlığında Cabir Onay'ın **Çağdaş Bir Fakih Olarak Hayreddin Karaman**, Yüksek Lisans Tezi'ne tesadüf ettik. Onu da çalışmamızın kaynakları arasında ekledik.

¹ Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz, "Prof. Dr. Hayreddin Karaman", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Hayreddin Karaman'a Armağan)**, S.3, 2004, 9

sinde, mecbur kalırsa ticâret yapabileceği inancı ve güvenini hep yanında hissetmesinin önemli rolü olduğu görülmektedir²

Yaşadığı bu tecrübelerden sonra tekrar Çorum'a dönen Hayreddin Karaman, bir kış günü anneannesi Zahide Hanım'ın okuduğu Kuran'dan etkilenerek İslâmî ilimlere merak sardı. İlk Kur'an ilimlerini anneannesinden aldı. Daha sonra Prof. Dr. Ahmet Lütfi Kazancı ve Prof. Dr. Süleyman Uludağ'ın kayınpederi Hâfız Kemal Efendi'den tecvid okudu. Ayrıca özel olarak Bakkal Yahya Efendi ve 1937 de Sovyet zulmü sebebiyle Ahıska'dan Çorum'a göç etmiş olan Bakkal Server Efendi'den Arapça ve İslâmî ilimler tahsil etti.³ 1951 de ilk İmam Hatip okullarından biri olan Konya İmam Hatip Okulu'na girdi. Konya da okurken imamlık yapan Karaman, 1959 da İmam-Hatip Okulu'nu bitirdi ve ikinci dönem mezunları arasında yer aldı. Aynı yıl yeni açılan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne girdi ve 1963'te mezun oldu. Mezuniyetten sonra iki yıl İstanbul İmam Hatip Okulu'nda meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştı. Daha sonra İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne fıkıh asistanı oldu. Ömer Nasuhi Bilmen'in danışmanlığında "*Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslâm Hukûku'nda İctihad*" konulu tezi ile fıkıh öğretim üyesi oldu (1971).⁴ Aynı yıl İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'ne tayin edildi. 1975'te tekrar İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne döndü. Yüksek İslâm Enstitüleri'nin İlâhiyat Fakülteleri'ne dönüşmesinin ardından akademik çalışmalarını tamamlayarak 1983'te doktor, 1986'da doçent ve 1991 yılında profesör ünvanlarını aldı.⁵

Eylül 1976-Eylül 1980 yılları arasında yayımlanan Nesil dergisini çıkaran kadroda yer aldı. Yarım asr'a yaklaşan fikir ve meslek hayatı boyunca, yurtiçi ve yurtdışında binlerce konferans, seminer, panel, vaaz, hutbe, kurs, yazılı ve görsel medya programı ve eğitim programlarında yer alarak eğitim, öğretim, tebliğ ve irşâd faaliyetini sürdürdü. Aralarında bugünün tanınmış bilim ve fikir adamları olan binlerce öğrenci yetiştirdi.

² Hayreddin Karaman, *Her Şeye Rağmen, (Söyleşiler)*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, 292-293.

³ <http://m.Hayreddinkaraman.net/sc/00251.htm>

⁴ Kılavuz, 10.

⁵ Kılavuz, 10.

2001 yılında, özgürlüğün şart olduğu üniversite ortamında hüküm süren baskılara karşı çıkarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevinden ayrıldı. Hâlen, Avrupa Uluslararası İslâm Üniversitesi'nde (Hollanda) misafir öğretim üyeliğini sürdürmekte ve bireysel ilmî çalışmalarına devam etmektedir.

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Hayreddin Karaman'ın periyodik yazıları, Yeni Şafak gazetesi, Gerçek Hayat Dergisi ve Eğitim-Bilim Dergisinde yayımlanmaktadır. 1956 yılında Emine Hanım'la evlenen Karaman'ın, Latife (Prof. Dr. A. Sâlim Kılavuz'la evlidir.) M. Lutfullah (Uluslararası İlişkiler ve Siyasi Tarih Profesörü) ve M. İhsan (Üroloji Profesörü) adlarında üç çocuğu vardır.

2. Eserleri

Hayreddin Karaman'ın yayımlanmış eserleri aşağı da kronolojik olarak verilmiştir.

- **Arapça Sarf-Nahiv** (Ders Kitabı, Bekir Topaloğlu ile birlikte, 1964)
- **Arapça Metinler** (Bekir Topaloğlu ile birlikte, 1964)
- **Rasûl'ü Ekrem'in Örnek Ahlâkı**(çeviri; A.Azzam'dan, İstanbul,1964)
- **Fıkıh Usûlü** (Ders Kitabı, 1965)
- **Hadis Usûlü** (Ders Kitabı, 1965)
- **Yolların Ayrılış Noktasında İslâm** (çeviri; Muhammed Esed'den, İstanbul, 1965)
- **Arapça-Türkçe Yeni Kâmus** (Bekir Topaloğlu ile birlikte, 1966)
- **Altın Nesil** (çeviri; Abdülhalim Abbas'tan, İstanbul, 1968-1982)
- **Dört Risâle** (çeviri; İbn Teymiye, A.b. Abdulazim, Şah Veliyullah Dihlevi ve Sennuri'den, İstanbul, Dergâh Yayınları,1971, 2. baskı 1982. ve iz yayıncılık tarafından,2000, ayrıca '**İslâmda Birlik ve Fıkıh Mezhepleri**' (Ankara, 1974; ve '**Gerçek İslâm'da Birlik**' adıyla (İz Yayıncılık 1996)
- **Modern Problemler Karşısında İslâm Hukûku** (çeviri; A. Zerka, Mahmasani, M. Esed'den, İstanbul, 1972; 2. baskısı '**Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukûku**' adıyla, İstanbul,1987)
- **Mukâyeseli İslâm Hukûku**(1974, 1982, İz Yayıncılık 1991)
- **İslâm Hukûkunda İctihad** (tez, 1975)
- **İslâm Hukûku Tarihi**(1975 İz Yayıncılık; en son 6. baskısı yapılmıştır İstanbul,2009)
- **Fıkıh Metinleri** (İstanbul,1975)
- **İslam'ın Işığında Günün Mes'eleleri**(1975, 1988, İz Yayıncılık 1992)

- **Hadis Metinleri** (Beş Demet Kırk Hadis, M.Yaşar Kandemir ile birlikte; İstanbul,1976)
- **İslâma Göre Faizsiz Banka, Kalkınma ve Sigorta** (çeviri; A. Zerka, A. Neccar'dan, İstanbul,1976; 'İslâma Göre Banka ve Sigorta' adıyla ilaveli 2. baskı, İstanbul, 1981)
- **Günlük Hayatımızda Haramlar Helâller** (1979, İz Yayıncılık 2007)
- **İslâm'da İşçi-İşveren Münasebetleri**(1981)
- **Anahatlarıyla İslâm Hukûku** (I. 1984; II, 1985; III, 1986)
- **Kelile ve Dimne** (Bekir Topaloğlu ile birlikte, I-II, İstanbul,1990)
- **Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali** (Meal, Heyet'le birlikte, İstanbul,1993)
- **İslâm'da Kadın ve Aile** (I, 1993; II, 1994)
- **Türkiye'de İslâmlaşma ve Önündeki Engeller** (1995) Ensar Vakfı'nın muhtelif toplantılarında yapmış olduğu konuşmalarından ibârettir.⁶
- **İnsan Hakları** (1996)
- **İmam-Hatiplilik Şuuru**, (İstanbul,1997)
- **Laik Düzendeki Dini Yaşamak** (Yeni Şafak gazetesinde çıkan yazıları bir araya getirilerek kitaplaştırılmış ve İz Yayıncılık tarafından dört cilt olarak basılmıştır.1997- 2002)⁷
- **Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukûku** (genişletilmiş 4. baskı, İz Yayıncılık 1998)
- **İlmihâl** (Heyet'le birlikte, İstanbul,1998)
- **Her Şeye Rağmen** (Söyleşiler, 2001, 2004 İz Yayıncılık)
- **Hayâtımızdaki İslâm** 3 cilt (İstanbul, 2002) daha önce iki cilt olarak yayımlanmıştı. 3. cildi 2010'da İz Yayıncılık tarafından basıldı.⁸
- **Dert Söyletir** (Şiirler, İz Yayıncılık 2002, 2004)
- **İmâm-ı Rabbânî ve İslâm Tasavvufu** (İz Yayıncılık 2003)
- **Kur'an Yolu** (Beş ciltlik tefsir, Heyet'le birlikte, Ankara,2004-2006)
- **Dinlerarası Diyalog Nedir?** (Ufuk Kitap, 2005)
- **Bir Varmış Bir Yokmuş -Hayâtım ve Hâtıralar** 3 cilt - (İz Yayıncılık 2008. Düccane Cündioğlu'nun bu eserle ilgili makaleleri için bkz.⁹)
- **Türkiye ve İslâm Dünyası'nda Gündem** (Nesil Yayınları 2009)

⁶ Hayreddin Karaman, *Türkiye'de İslâmlaşma ve Önündeki Engeller*, Ensar Neşriyat, İstanbul,1994, 8

⁷ Hayreddin Karaman, *Laik Düzendeki Dini Yaşamak*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, I.9

⁸ Hayreddin Karaman, *Hayâtımızdaki İslâm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, III.9

⁹ Düccane Cündioğlu, 'Bir Varmış Bir Yokmuş', *Yeni Şafak gazetesi*, 12 Nisan 2008, Cumartesi; Düccane Cündioğlu, 'Bir Âlimin Hayâtı' *Yeni Şafak gazetesi*, 13 Nisan 2008, Cumartesi.

- **İki Din Mazlum** (İz Yayıncılık 2010 Bu eserinde Ali Ulvi Kurucu'nun bir şiirinde 'hocam' dediği Mahmut Cevdet Sezer ve İmam-ı Rabbânî'nin torunlarından Muhammed Sultan Hucendî'yi (öl.1960) anlatıyor.)
- **Ticâret Hayâtı** (İz Yayıncılık 2010)
- **Îtikâdî Mes'eleler** (İz Yayıncılık 2010)
- **Ezan'ın Yasaklı Yılları** (Harun Tokak ve Ümit Meriç'le birlikte) Özge Yayınevi 2010
- **Diyalog ve Kurtuluş Tartışmaları** (Mavi Ufuklar Yayınevi 2011)
- **Kur'an da ki Peygamber** (Nesil Yayınları, 2011)

Bu eserlerinin yanında ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılan İslâm Ansiklopedisi ve Türkiye Diyânet Vakfı tarafından bastırılan Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ne yazmış olduğu bazı ansiklopedi maddeleri vardır.¹⁰

3. Yönettiği Tezler

Hayreddin Karaman hoca, çok uzun süren öğretim üyeliği dönemin pek çok yüksek lisans ve doktora tezleri de yönetmiştir. Karaman'ın yönettiği, ulaşılabildiğimiz tezler şunlardır:

a) Yüksek Lisans Tezleri

- 1-) Ekrem Keleş, **İslam Hukuku'na Göre Anlaşmazlıkların Çözümünde Hakem Usulü**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987.
- 2-) Ekrem Keleş, **Tahkim**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988
- 3-) Muhammed Bayraktar, **İmam Züfer eserleri ve İslam Hukukundaki yeri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988
- 4-) Sadık Okur, **İslam Hukuku'nda Vedia**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989
- 5-) Ahmet Akman, **İslam Hukuku'nda Akdi Mesuliyetten Doğan Tazminat**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.

¹⁰ Ahmet Saim Kılavuz, "Hayreddin Karaman" **Çağdaş İslâm Düşünürleri**, Ed: Çağfer Karadaş, Ensar Neşriyat, İstanbul,2007, 309.

- 6-) Rıfat Atay, **Amme Hizmetinde Kadın**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994
- 7-) Münteha Maşalı (Dikmen), **İslam Hukukunda hakkın suistimali**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995
- 8-) Fekri Shaban, **İslam Hukukunda kısas cezalarında denklik ilkesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995
- 9-) Mustafa Kisbet, **İslam Hukukunda tüketicinin korunması açısından ayıp Muhayyerliği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.
- 10-) Osman Güman, **XIX. yüzyılda Nimet-i İslam kitabı çerçevesinde ilmihal fıkhı**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000

b) Doktora Tezleri

- 1-) Yunus Vehbi Yavuz, **el-Mebcut'a Göre Tatbikatta Hanefi Müctehidlerinin İctihat Usulü**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bursa, 1983.
- 2-) Mehmet Erdoğan, **İslam Hukuku'nda Ahkâmın Değişmesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- 3-) Hüseyin Kayapınar, **İslam Hukukunda Ortaklık ve Kira Yoluyla Arazinin İşletilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.
- 4-) Mustafa Yayla, **İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- 5-) Şükrü Özen, **İslam Hukuk Düşüncesinin Aklileşme Süreci (Başlangıçtan hicri 4. Asrın Ortalarına Kadar)**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- 6-) Ertuğrul Boynukalın, **İslam hukukunda gaye problemi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.

4. Fıkhî Görüşleri

Hayreddin Karaman'ın fıkıhla ilgili görüşleri aynı zamanda onun dünya görüşünü de yansıtan bir ayna mesabesinde. O, fıkıhın iki önemli dalı olan usul ve furu konusunda, sahip olduğu görüşler ile ülkemizde, belirli bir tarihsel süreçte çok büyük etkiler yapmış bir bilim adamıdır. Biz Karaman'a yöneltilen eleştirileri ayrı bir başlık altında inceleyeceğimiz için, şimdi sadece fıkıh alanıyla ilgili görüşlerini serd edeceğiz.

Karaman'ın çeşitli zamanlarda eleştirilmesine de yol açan fıkhi görüşlerini çeşitli başlıklara taksim ederek ele alabiliriz:

a) Fıkıh ve Usul ile İlgili Görüşleri

Hayreddin Karaman'a göre Fıkıh Usûlü: *“daha öncesinde benzeri bulunmayan, Şafiî'ye kadar belki yazılmış, fakat –yazıya geçmemiş olsa bile- kesin olarak uygulanmış, Şafiî tarafından da müstakil bir İslam ilmi olarak kitaplaştırılmaya başlanmış bulunan bir mücerret hukuk ilmi ve yöntem-bilimidir”*¹¹. Ona göre, İslam'dan önce çeşitli hukuk kitapları ve kanun mecmuaları yazılmış olsa bile, usul gibi bir bilimi konu alan eser kesinlikle yazılmamıştır. Yani usul ilmi İslam'a mahsus bir ilimdir. Bu sebeple onun kaynağı da tamamen İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sünnetidir. Bunlara sahabe uygulamaları, akıl ve tecrübe de dahildir¹².

Karaman'a göre fıkıh usulü Kitap, Sünnet gibi ana kaynaklar¹³ ile İstihsan, Maslahat, Örf ve Âdet gibi ikinci derece kaynaklardan¹⁴, Kıyas vb. metodları kullanılarak hüküm çıkarma ve bilgi edinme kaidelerini araştıran ilim olduğu gibi, Fıkıh da *bu ilmin meyvesidir*¹⁵. Karaman'a göre, Fıkıh Usûlü'nün bu kaidelerini müctehidler kaynaklara tatbik ederek, ihtiyaç duyulan hüküm ve bilgileri elde

¹¹ Hayreddin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2*, İz yay., İstanbul, 2006, 629.

¹² Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2*, 629.

¹³ Hayreddin Karaman, *Mukâyeseli İslâm Hukûku*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1996, 5.baskı, I, 18

¹⁴ Hayreddin Karaman, *Dört Risâle*, çeviri; İbn Teymiye, A.b. Abdulazim, Şah Veliyullah Dihlevi ve Sennuri'den, İstanbul, Dergah Yayınları, 1971, 2. baskı 1982. 15

¹⁵ Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2*, 781.

etmiş. Daha sonra bu hüküm ve bilgiler tedvin edilerek fıkıh ilmi ortaya çıkmıştır.¹⁶

Fıkıh usulünün sadece İslâmî ilimler ile değil, felsefe, mantık, dilbilim gibi bilimlerle de ilişkili olduğunu dile getiren Karaman¹⁷, "şer'î ameli hükümleri tafsili delillerinden çıkarmaya kendileriyle ulaşılan bir takım kaideleri bildiren bir ilim" olarak şer'î hükümlerin şer'î delillerden nasıl ve ne şekilde çıkarılacağını öğretmek gayesindedir¹⁸. Fıkıh ise, "İslam'ın ana kaynaklarını; yani Kitabullah ve Sünnet-i Resulullah'ı (sav) fert ve cemiyet olarak insan hayatına tatbik etmek üzere anlamaktır"¹⁹. Usul, fıkıhın kaynakları ile bu kaynaklardan hüküm çıkarma metotları ve çıkarılan hükümlerin özelliklerinden bahsederken; fūrû, bu usule dayanılarak ortaya konan dini talimat ve meali hükümlerden ibaret olup, hukuk ile birlikte ibadetleri de kapsar²⁰. Karaman'a göre usul ve fūrû'un hedefi "iman ehlinin önde gelen vazifesi ve biricik emeli olan Allah'a kulluk görevini nasıl, ne şekilde yapacağını öğrenmesini sağlamaktır"²¹.

Karaman, Hz. Peygamberin tebliğ ettiği ve Allah'tan aldığı yetkiyle boşluklarını doldurduğunu söylediği İslam hukukunun genel karakterini 1) gerçek hak kavramını bulan ve sahibine veren; 2) fitratı esas alan, fitrat-şeriat birliğini sağlamış olan; 3) mutlak adaleti temin eden; 4) çerçevesi evreni ve ötesini kapsayan; ve 5) değişmezlik prensibi içerisinde değişimi gerçekleştirebilen bir sistem olarak tavsif etmektedir²².

Fıkıhın icthad ürünü olduğu kanaatinde olan Karaman, icthadın müctehidin anlayışına, takdirine ve çevre şartlarına bağlı olduğunu dile getirmektedir²³. Şimdi Karaman'ın icthadla ilgili görüşlerini ele alalım.

¹⁶ Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 781; Kılavuz, 311.

¹⁷ Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 632-637

¹⁸ Hayreddin Karaman, **Fıkıh Usulü**, Ensar yay., İstanbul, 2010, 82-83.

¹⁹ Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 773.

²⁰ Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 773.

²¹ Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 781.

²² Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 509-513.

²³ Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 789.

b) İctihad

Hayreddin Karaman'a göre Hz. Peygamber Dönemi'nden itibaren hicrî 4. asrın ortalarına doğru tedvin edilen fıkhn, hem zaruret halinde hükmünü geçici olarak askıya almak şeklinde değişebilenleri, hem de örf, âdet ve maslahata dayalı olarak, devamlı surette değişme kabiliyetine sahip olanları vardır.²⁴ İctihad ise Hz. Peygamber Dönemi'nden itibaren sürekli değişen hayat şartlarının ortaya çıkardığı meseleleri Kitap ve Sünnetin ışığında kafa yorarak çözüme kavuşturmadır.²⁵ Karaman bu anlamda icthadı hem dini bir görev, hem de hayatî bir zorunluluk kabul etmiştir.

Karaman'a göre İslâmî hayâtın fıkha hayat verdiği, fıkhn da İslâmî hayâta yol gösterdiği ve bu anlamda karşılıklı tesirin kaybolmadığı, kitaplarda varlığını sürdürdüğü, İslâm'ın örnek asırlarındaki kaynaklarından, hâlâ işlerliği bulunan Fıkhn Usûlü kâidelerini kullanarak bugünkü problemlerimizi çözebiliriz.²⁶

Hayreddin Karaman icthad kapısının kapalı olduğunu iddia edenlere karşı çıkmış ve icthad kapısının açık olduğunu savunmuştur.²⁷ Karaman'a göre İslâm, bütün asırları kapsayan tefekkür, tahkik ve icthadı farz kılmıştır.²⁸ Ona göre icthad yapabilme ehliyetine sahip olan herkes icthad yapabilir. Fakat bir müctehidin her şeyi bilmesi mümkün olmayabilir. Bu sebeple İslâmî İlimler, Hukuk, İktisat, Sosyoloji, Psikoloji, Uluslararası İlişkiler vb. konularda uzman kişilerden müteşekkil bir icthad şûrâ'sı oluşturulabilir.²⁹ Böylece, bu icthad şûrâ'sında mutlak icthad şartları rahatlıkla gerçekleşebilir.³⁰

²⁴ Karaman, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 678-680.

²⁵ İctihadın çeşitli tanımları için bkz. Hayreddin Karaman, **İslam Hukûkunda İctihad**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975.

²⁶ Karaman, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2, 679.

²⁷ İctihad kapısının açık olduğuyla ilgili olarak, Hayreddin Karaman'la yapılan bir söyleşi için bkz. Hayreddin Karaman, "İctihad Kapısı Kapanmamıştır", Söyleşi: Fahrettin Altun, **Anlayış dergisi**, 2008 Nisan, sayı.59, 26-30

²⁸ Karaman, İslam Hukukunda İctihad, 1975 201

²⁹ Karaman, İslam Işığında Günümüz Meseleleri, 539-552

³⁰ İslam Hukukunda İctihad, 234-235

Karaman'a göre müctehidlerin ictihadları bağlayıcı değildir; bağlayıcı olan Allah'ın hükümleri, yani Kur'an ve Sünnet'dir. Müslümanların görevi, Kitap ve Sünnet'den Allah'ın ne istediğini anlamak ve bunu yapmaktır. Kitap ve Sünnet'ten Allah'ın ne istediğini anlayacak bilgi birikimine sahip olmayanların görevi ise bilenlere sorarak onların söylediğini doğru kabul edip uygulamaktır³¹.

Karaman'a göre fıkıh, ictihadın ürünüdür. İctihad ise müctehidin kendi anlayışı, takdiri ve sosyo-kültürel şartları neticesinde ortaya koyduğu çözümlerdir. Sahâbeden günümüze kadar ki dönemde, müctehidlerin ictihad ettiklerini, ictihadlarında farklı sonuçlara varabildiklerini, fakat asla birbirlerini bu sebebden dolayı kınamadıklarını söyleyen Karaman, âlimlerin aynı konuda ki farklı görüşlerinin ümmet için rahmet kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³²

Fıkıh Usûlü kitaplarında ki örneklerin değişmemesini özümseme eksikliğine ve hata etme korkusuna bağlayan Hayreddin Karaman, naslardan hüküm çıkarırken ve nasları yorumlarken şekil ile öz arasında denge kurmamız gerektiğini, bu dengeyi kurabilmek için ise Klasik Fıkıh Usûlü kitaplarında ki Kıyas, İlet-Hikmet, İstihsan, İstıslah, Örf gibi konuları incelemek gerektiğini söyler. O'na göre günümüzde kurulması arzu edilen şekil-öz dengesini, çağdaş hayattan gelen baskılar olumsuz etkilemektedir. Karaman'a göre yapmamız gereken, kendimizi başkalarına beğendirmek uğruna değiştirmek ve bozmak değil, kendimiz olmak, kendimiz kalmak, Allah'ın murad ettiği hayat tarzını keşfetmek ve yaşamak için gerekeni yapmaktır.³³ Karaman, şekil ile öz arasında sağlıklı bir denge- nin ancak bu şekilde kurulabileceğini düşünmektedir. Karaman'a göre günümüz müslümanının geri kalmasının en önemli sebebi İslâm'ın kendilerine yüklediği görevleri ihmâl etmesidir.³⁴ Müslümanların geri kalmışlıktan kurtulmaları için, İslâm'ın gerçek esaslarına dönmeleri, İslâmî hükümlerin teşrî sebeplerini anlamaya çalışmaları, dîne hakkını, dünyaya da hakkını vermeleri gerekir. Bu da

³¹ İslam Hukukunda İctihad, 235

³² Karaman, İslam Işığında Günümüz Meseleleri, 686-687

³³ Karaman, Her Şeye Rağmen, 303-304

³⁴ Hayreddin Karaman, **Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukûku**, Nesil Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1992, 86

cehâlet, taklit, uydurma naslar, şekil, teferruat, mezhep taassubu gibi İslâm'ın özünü bozup çirkinleştiren engelleri yıkmakla gerçekleşir.³⁵

c) Taklit ve İslam Hukuku Alanında Yapılan Çağdaş Araştırmalar

Karaman, günümüzde İslâm Hukûku alanında yapılan çalışmaları taklid ve tahkik ürünü çalışmalar olarak iki gruba ayırmaktadır. Tahkik (araştırma, inceleme, ictihad) ürünü çalışmaları da kendi içinde iki gruba ayıran Karaman'a göre bunların birinde eski usul ile yeni ictihadlar yapılmıştır. Bu eski usul de bir mezhebin ya da bir müctehidin usûlü olarak değil, bütün klasik usul ele alınarak kullanılmıştır. Karaman'a göre ikinci grup, usûlü de yenilemiş, yeni bir usul ve deliller ile bu usul ve delillerden bilgi ve hüküm elde etmek için uygulanacak yöntem üzerinde önemli değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır.³⁶ Karaman'a göre bu iki usûlün meşrûiyet çerçevesinde ki bir izdivâcî fıkıhın geleceğini belirleyecektir.

Hayreddin Karaman, kendisiyle yapılan bir söyleşi de³⁷ İslâm Hukûku alanında çalışma yapanlara şu tavsiyelerde bulunmaktadır.

1) İslâm Hukûku alanında çalışma yapanlarla, yapılan çalışmalar ve uygulama notları/vesikaları hakkında eksiksiz bilgi toplamak, bunları tasnif etmek, değerlendirmek ve yapılanlardan yola çıkarak iyi bir Fıkıh Târihi yazmak.

2) Eski ve Yeni Usûl çalışmalarını bir arada değerlendirdikten sonra günümüz için geçerli ve kullanışlı bir Fıkıh Usûlü oluşturmak.

3) Mezhepler ve hukuklararası mukayeseli fıkıh kitapları yazmak.

4) Tarihe müdâhale eden ve insanı dönüştüren İslâm Dîni'nin bu özelliğini yansıtan bir Fıkıh (İlmihal ve Hukuk, İktisat, Sosyoloji, Siyaset Bilimi ve Ahlâk) kitabı (Külliyâtı) vücuda getirebilmek için heyet çalışmaları yapmak.³⁸

³⁵ Karaman, Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukuku, 87

³⁶ Karaman, Her Şeye Rağmen, 304.

³⁷ bkz. Saffet Köse, Mehmet Harmanlı, Halil Uysal, **Makâlât dergisi** 1999-Kasım Sayısı

³⁸ <http://m.Hayreddinkaraman.net/kimdir2.htm>

4. Hayreddin Karaman'a Yöneltilen Eleştiriler

Hayreddin Karaman Hoca hayatının değişik zamanlarında, çeşitli suçlama ve iftirâlara mâruz kalmıştır. 'İslâm Hukûku'nda İctihad' adlı doktora tezinde. İctihad ve tecdidi savunan Karaman Hoca, bunu, bir müctehidin ve mezhebin usûlü olarak değil, bütün Klasik Usûl'ün kullanılarak yapılması gerektiğini söylemiş. Böylece modernist olmakla, hatta modernistlere ilham verdiği söylenen Muhammed Abduh ve Cemâlettin Efgâni kastedilerek, Abduhcu, Afgânici ve Naylon Müctehid olmakla itham edilmiştir.³⁹ Daha sonraki dönemlerde modernistler tarafından bu sefer gelenekçi diye eleştirilen Karaman Hoca bu durumu şöyle izâh etmektedir: "Önce insanları önlerinden tutup çektim. Şimdi arkalarından tutup çekiyorum"⁴⁰

Karaman yine bu eserinde ictihad kapısının kapalı olmadığını, içtihadın hayâtî bir zaruret olduğunu söylemiş.⁴¹ Özellikle dört mezhepten birini taklit etmek vaciptir⁴² diyen mezhep mukallit ve mutaassıplarının aksine, dört mezhepten birini taklit etmek câizdir⁴³ diyerek, Müslümanların önünü tıkayan, taklitçi, donuk ve mezhep taassubunun hâkim olduğu geleneksel fıkhâ yaptığı bu tenkitlerle şimşekleri üzerine çekmiş ve mezhepsizlikle, Selefcilik ve Vehhâbilikle suçlanmıştır. Çünkü geleneksel dînî çevrelerde bu durum, İslâm Dünyâsı'nda kalıplaşmış bir mezhep taassubu olan dört hak mezhep vardır düşüncesini yıkma teşebbüsü olarak algılanmıştır. Karaman Hoca'nın bu çıkışı, hak mezhebin dört ile sınırlı olmadığı gerçeğini gündeme getirmiştir.

Karaman'ın en fazla eleştirilere muhatap olmasına sebep olan çalışmalarından biri de Reşid Rıza el-Hüseyinî tarafından yazılan, Ahmet Hamdi Akseki tarafından *Mezahibin Telfiki ve İslam'ın Bir Noktaya Cem'i* adıyla 1914 yılında basılan kitabın, Karaman tarafından sadeleştirilen ve DİBşk. yayınları tarafından 1974 yılında neşredilen *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri veya Mezahibin*

³⁹ Ezgi Başaran'ın 16 Mayıs 2011 tarihli **Radikal Gazetesi**'nde Hayreddin Karaman'la yaptığı röportaj

⁴⁰ Hayreddin Karaman, İslâm Fıkhını Nasıl Anlamalıyız (**Sempozyum, Tebliğ ve Müzâkereler**), **Kur'an Arştırmaları Vakfı**, Kurav Yayınları, 14-15 Aralık 2002, Bursa, 172

⁴¹ Karaman, İslam Hukukunda İctihad, 30.

⁴² Karaman, İslam Hukukunda İctihad, 217

⁴³ Karaman, İslam Hukukunda İctihad, 218

Telfîki ve İslâm'ın Bir Noktaya Cem'i isimli kitaptır⁴⁴. Bu kitabın sadeleştirilmesi vazifesini üzerine alıp, yayınlanmasının arıdan Karaman, yukarıda da geçtiği üzere mezhepsizlik başta olmak üzere, pek çok ve sert eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.

Karaman'ı eleştirmek üzere kaleme alınan çeşitli makale ve kitaplar da vardır. Bunlardan biri Ahmet Davutoğlu'nun *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri* kitabıdır. Bu kitabın ilk baskılarında olmadığı halde sonraki baskılarında "*Hayreddin Karaman'ın Marifetleri*" başlığı altında yer alan yazıda Davutoğlu, Karaman'ı nikâhın ibadet olmadığı, nişan yüzüğünün sembol olarak alınabileceği noktasındaki bazı âlimlerin görüşlerini söylemesi, şarap dışında sarhoş edici içkilerden az miktarda içmenin caiz olduğunu savunan bazı Hanefi âlimlerinin olduğunu zikretmesi konularında eleştirmiştir⁴⁵.

Karaman'ı eleştirenlerin genelde onun ehl-i sünnet anlayışına karşı bir düşünceye sahip olduğu şeklinde bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Karaman'a yöneltilen eleştirilerden biri de modernist olması yönündedir.

Hayreddin Karaman kendisine yapılan eleştirileri siyâsi, dînî ve psikolojik olarak üç sebebe bağlamaktadır. Siyâsî sebep olarak, 70'li yıllarda bir kısım siyâsî partiler, cemaat ve tarikatler, imam-hatip neslini kendi alanına çekmek istiyordu. Siyâsî partilerin sızmasının imam-hatipliler arasında düşmanlığa ve kopukluğa sebep olacağını düşündüğüm için ben şahsen buna karşı çıktım. Dînî sebep olarak ise benim ictihad görüşüm ve dînî yorumlama usûlüm bazılarını rahatsız etti. Psikolojik olarak ise diyor Karaman Hoca, benim ön plana çıkmam bazılarını rahatsız etmiş, kıskançlığa sebep olmuş olabilir. İşte bu sebeplerden dolayı Karaman Hoca, kendisinin eleştirilere muhâtap olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁶

⁴⁴ Cabir Onay, *Çağdaş Bir Fakih Olarak Hayreddin Karaman*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Faruk Beşer, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, 19.

⁴⁵ Onay, 19-20.

⁴⁶ **bkz.** Ezgi Başaran'ın 16 Mayıs 2011 tarihli **Radikal** gazetesi'nde Hayreddin Karaman'la yaptığı Ropörtaj.

Sonuç

Ülkemizin önde gelen İslam hukukçularından biri olan Hayreddin Karaman, İslâm Hukûku'nun her alanından, eğitim, din-devlet, din-toplum, din-siyaset ilişkilerine, kadın ve aile ile ilgili konulara, ayrıca tasavvuf ve tarikatlerden, batılılaşma, modernleşme ve Avrupa Birliğine kadar hemen her konuda eser vermiş çok yönlü bir âlimdir. O'nun bu kadar geniş bir sahada eser vermesinde, sadece fıkıhla yetinmeyip, temel İslâmî disiplinlerin her birisinde ve sosyal bilimlerde belli düzeyde bir birikime sahip bulunmasının önemli bir rolü vardır.

İslâm'ın ilk devirlerinde fıkıh; inanç, amel ve ahlâkı da içeren, dolayısıyla insan hayatının her alanı ile ilgili bilgi ve değer üreten bir ilim olarak anlaşılıyordu. Fıkıhın bu genişlikte ve hayatın her alanında fonksiyonel bir ilim olarak ele alınması durumunda fâkih'in Felsefe, Kelam, Tefsir, Hadis, Tasavvuf, Ahlak, Hukuk, Siyaset, Uluslararası İlişkiler, Tarih, Eğitim, Kültür-Medeniyet ve Metodoloji gibi konularda belli ölçüde bir birikime sahip olması, eleştirel ve analitik bir bakış açısı geliştirmesi gerekir. Böyle bir birikim ve bakış açısına sahip olması nedeniyle Hayreddin Karaman bir İslâm Hukukçusu ve akademisyen olmaktan çok, bir İslâm Düşünürü sayılabilir. Hayreddin Karaman Hoca birçok ilâhiyatçının aksine itikat ve ilminin sosyal ve siyasal sonuçlarını takip eden bir âlimdir. Bu yönüyle sadece ilim adamı değil, aynı zamanda bir dava adamıdır diyebiliriz.

Kaynakça

- Ahmet Saim Kılavuz, 'Hayreddin Karaman' **Çağdaş İslâm Düşünürleri**, Ed: Çağfer Karadaş, Ensar Neşriyat, İstanbul,2007.
- Ahmet Saim Kılavuz, Prof. Dr. Hayreddin Karaman, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Hayreddin Karaman'a Armağan)**, sayı.3, 2004, s.9
- Arif Ünal, **İslam Hukuku'nda Maslahat Prensibi (Şâtibi, Gazalî ve Tûfi'nin Maslahat Anlayışları)**, yayınlanmamış Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Duman, Malatya, 2003
- Cabir Onay, **Çağdaş Bir Fakih Olarak Hayreddin Karaman**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Faruk Beşer, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Düccane Cündioğlu, 'Bir Âlimin Hayâtı' **Yeni Şafak gazetesi**, 13 Nisan 2008.
- Düccane Cündioğlu, 'Bir Varmış Bir Yokmuş', **Yeni Şafak gazetesi**, 12 Nisan 2008.
- Erol Güngör, **İslâm'ın Bugünkü Meseleleri**, Ötüken Yayınları, 12.baskı, İstanbul 2000.

- Ezgi Başaran'ın 16 Mayıs 2011 tarihli **Radikal gazetesi'**nde Hayreddin Karaman'la yaptığı röportaj
- H.Yunus Apaydın, 'İctihad' mad. **DİA**, 21/432-433
- Hayreddin Karaman, 'Fıkıh' mad, **DİA**, 13/3.
- Hayreddin Karaman, 'İctihad Kapısı Kapanmamıştır', Söyleşi: Fahrettin Altun, **Anlayış dergisi**, 2008 Nisan, sayı.59, s. 26-30
- Hayreddin Karaman, **Dört Risâle**, çeviri; İbn Teymiye, A.b. Abdulazim, Şah Veliyullah Dihlevi ve Sennuri'den, İstanbul, Dergah Yayınları,1971, 2. baskı 1982.
- Hayreddin Karaman, **Fıkıh Usûlü İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi, Ensar yayınları, İstanbul, 2010.**
- Hayreddin Karaman, **Hayâtımızdaki İslâm**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Hayreddin Karaman, **Her Şeye Rağmen, (söyleşiler)**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 292-293
- Hayreddin Karaman, "İslâm Fikhını Nasıl Anlamalıyız" (**Sempozyum, Tebliğ ve Müzâkereler**) Kur'an Arştırmaları Vakfı, Kurav Yayınları, 14-15 Aralık 2002, Bursa, 2002.
- Hayreddin Karaman, **İslam Hukuk Tarihi**, Nesil Yayınları, İstanbul 1989.
- Hayreddin Karaman, **İslam Hukukunda İctihad**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975.
- Hayreddin Karaman, **İslâm'ın Işığında Günün Mes'eleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Hayreddin Karaman, **Laik Düzendeki Dini Yaşamak**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Hayreddin Karaman, **Mukâyeseli İslâm Hukûku**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1996.
- Hayreddin Karaman, **Türkiye'de İslâmlaşma ve Önündeki Engeller**, Ensar Neşriyat, İstanbul,1994.
- Hayreddin Karaman, **Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukûku**, Nesil Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1992.
- <http://m.Hayreddinkaraman.net/kimdir2.htm>
- <http://m.Hayreddinkaraman.net/sc/00251.htm>
- İsmail Hakkı İzmirli, **İlm-i Hilâf (Tartışmalar Bilimi)** sad. Yard. Doç.Dr. Ali Duman, Kubbealtı yayıncılık, Malatya, 2004.
- Orhan Çeker, **Fıkıh Dersleri 1**, Seha Neşriyat, İstanbul,1999.
- Saffet Köse, Mehmet Harmancı, Halil Uysal, **Makâlât dergisi** 1999-Kasım Sayısı